

Гупан Нестор Миколайович,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ ЗІ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Останнім часом поняття безпечного освітнього середовища набуло особливої актуальності і врегульовано у багатьох нормативно-правових актах щодо освіти, насамперед у Законах України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту» [5]. В умовах війни безпека освітнього середовища насамперед потребує зусиль щодо збереження життя і здоров'я учнів і вчителів, зокрема наявності укриттів і готовності закладу та його адміністрації оперативно поєднувати і змінювати формати навчання залежно від безпекової ситуації [2; 3].

Водночас у документах та відповідних дослідженнях це поняття трактується набагато ширше: як середовище закладу освіти, що є простором розвитку, взаємодії та співпраці учнів, вчителів та інших учасників освітнього процесу. Оскільки воно не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх чинників, що можуть спричиняти як позитивний вплив, так і нести загрози, небезпеки й ризики, то для протидії негативним чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним у психологічному, екологічному та інформаційному аспектах [1; 6].

Психологічний складник безпеки освітнього середовища пов'язаний з уникненням травмуючих психіку і фізичне здоров'я учнів та вчителів ситуацій, як ось: конфлікти у міжособистісних стосунках учасників освітнього процесу, питання адаптації учнів до закладу освіти, негативна атмосфера під час занять та позаурочний час, пов'язана з дискримінацією, порушенням прав і невиконанням обов'язків учасниками освітнього процесу та ін. З іншого боку, цей аспект передбачає спеціальну діяльність шкільної спільноти у напрямі створення інклюзивного і мотивувального простору, підтримуючого

психологічно позитивного клімату в колективі. Під екологічним аспектом розуміють зазвичай питання стану довкілля всередині приміщень та у місцевості, де розташований заклад освіти (стан води, повітря, утилізації відходів та ін.). Інформаційний складник безпеки освітнього середовища вимагає від закладу освіти уваги до якості та змісту інформації, що надходить до учнів і вчителів через телекомунікаційні технології, щоб уникнути випадків кібербулінгу, пропагандистського впливу, насильства тощо [1; 3; 4; 6].

Створення безпечного середовища, яке б запобігало названим загрозам і ризикам і сприяло зростанню позитивних впливів і чинників, потребує узгоджених комплексних зусиль всього педагогічного колективу навчального закладу. Як показує аналіз відповідних наукових досліджень і масової практики освітніх закладів, вони мають охоплювати кілька напрямів, короткій характеристиці яких присвячено цю публікацію. Серед них такі:

1. Спрямування зусиль шкільної спільноти на створення безпечного освітнього середовища. Таке спрямування потребує чіткого визначення цієї мети як важливої/домінуючої адміністрацією закладу освіти з конкретизацією положень: що таке безпечне середовище саме у цьому закладі? Які критерії дозволять упевнитись, що мету досягнуто? Яких дій вони вимагають від різних учасників освітнього процесу? Як буде здійснюватися моніторинг діяльності? тощо.

2. Організація колективного обговорення цих питань шкільною спільнотою через серію колективних зустрічей, круглих столів і дискусій. Результатом цих обговорень має бути створення чіткої концепції поведінки учнів і вчителів, зрозумілої для всіх, що стосується дозволеної, забороненої та заохочуваної поведінки, а також ставлень, цінностей і переконань колективу.

3. Лідерська роль директора школи у створенні безпечного середовища в закладі, для якої бажаними є: високий рівень цілеспрямованості, відданості меті та наполегливості. Потрібним для керівника є погляд на виклики та перешкоди з оптимістичної, прагматичної точки зору. Роль лідера полягає в тому, щоб розкрити необхідність і важливість «безпекової політики» всередині

закладу в усіх сферах шкільного життя. Спільні цінності, поведінка та практики не виникають спонтанно. Керівники шкіл повинні ретельно моделювати, пояснювати та пропагувати їх.

4. Підбір лідером сильної управлінської команди зі збалансованими здібностями для реалізації розробленої концепції. Серед представників цієї команди обов'язки мають розподілятися не лише за напрямками реалізації завдань, але й у відповідності до їхніх нахилів та бажань, внутрішньою мотивацією. Зрозуміло, що повне підпорядкування членів команди директору не є ані необхідним, ані корисним, натомість потрібна відданість їхній місії та баченню.

5. Донесення цієї мети, концепції та стратегії до всіх членів шкільної спільноти. Кожен і кожна мають уявляти, якою є візія безпечного середовища школи і як саме воно досягається, які є правила та цінності школи, а також хто входить до її керівництва. Проведення низки заходів з обговорення й узгодження з усією шкільною спільнотою конкретних завдань і заходів щодо реалізації мети.

6. Системна пильна увага до планованої діяльності (пропагування, моніторинг, періодична звітність щодо просування). Досягнення безпеки освітнього середовища має стати центром уваги всієї школи. Це означає, що це питання має бути пріоритетною темою на кожній зустрічі, в публічних дискусіях і на всіх рівнях діяльності закладу освіти. Колективні зусилля і наявні ресурси повинні постійно спрямовуватися в цьому напрямі. Це далеко не та фрагментарна і поверхнева увага, яку деякі заклади освіти помилково надають цьому питанню, наприклад, вирішуючи проблеми безпеки середовища під час їх виникнення, але не маючи стратегії, яка б зводила їх до мінімуму заздалегідь.

7. Розроблення і втілення в життя шляхом неодноразової демонстрації всіма учасниками освітнього процесу правил шкільного середовища, що охоплюють всі аспекти безпеки освітнього середовища. Вони мають бути детально і зрозуміло викладені й охоплювати різні сфери шкільного життя: від формату навчання, розкладу занять і позаурочних заходів,

системи охорони до щоденної поведінки учнів і вчителів у закладі і поведінки у форс-мажорній ситуації, способів розв'язання конфліктів, надання психологічної та іншої підтримки, можливість звернення до адміністрації та ін.

Більшість ситуацій шкільного життя, пов'язаних із безпекою поведінки можна стандартизувати, оскільки вона очікується від усіх учнів і вчителів у будь-який час, наприклад, пересування по коридору ліворуч або праворуч, вхід до класу, перехід до іншого кабінету чи актовій зали, прибирання столів під час обіду та ін. Будучи доведені до відома вчителів, персоналу та учнів з обов'язком практикувати ці правила, поки вони не стануть автоматичним, вивільнить час, розумові зусилля та енергію для більш важливих речей, таких як власне процес навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище. URL: <https://gut.licey.org.ua/bezpechne-osvitne-seredovische-08-18-12-02-03-2023/>
2. Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного стану: на що звернути увагу директору школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechne-osvitne-seredovishche-v-umovakh-voiennoho-stanu-na-shcho-zvernuty-uvahu-dyrektoru-shkoly>
3. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitne-seredovishhe-novi-vim/>
4. Безпечне освітнє середовище та формування поведінки дітей в інтернеті – важливе завдання для міністерства.
5. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-ta-formuvannya-povedinki-ditej-v-interneti-vazhlive-zavdannya-dlya-ministerstva>
6. Дуброва Н. Як сформувавши безпечне і здорове освітнє середовище/ Практика управління закладом освіти. № 2, 2024. URL: <https://edirshkoly.expertus.com.ua/10012584>
7. Що таке безпечне освітнє середовище? URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009qcq-ec3e.docx.html>

УДК 614.8: 37,015 – “363”/“364”

Дудко Сергій Григорович,
кандидат педагогічних наук, заступник
директора Полтавської академії
неперервної освіти
імені М. В. Остроградського, м. Полтава

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ІЗ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ ЗЗСО